

HARAKATLI O'YINLAR JARAYONIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING KOMMUNIKATIV HAMKORLIGINI RIVOJLANTIRISH

Karimova Sadoqat Mamaraimovna

*Termiz davlat pedagogika instituti
Jismoniy madaniyat kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada harakatli o'yinlar jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ hamkorligini rivojlantirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Kommunikativ hamkorlik maqsadga muvofiq tinglash, qisqa va aniq signal berish, fikrni kelishtirish, noverbal harakatlarni muvofiqlashtirish, nizoni qoidaga tayangan holda tartibga solish va refleksiv qayta aloqa ko'nikmalarining birligi sifatida yoritiladi. O'yin oldi kommunikativ tayanchlar, axborotga bog'liq topshiriqlar, rollar, "pauza–kelishuv–davom" algoritmi va yakuniy refleksiya metodik vositalar sifatida taklif etiladi.

Kalit so'zlar: kommunikativ hamkorlik, harakatli o'yin, boshlang'ich sinf, signal, faol tinglash, nizoni tartibga solish, refleksiya.

Аннотация. В статье анализируются механизмы развития коммуникативного сотрудничества младших школьников в подвижных играх. Коммуникативное сотрудничество рассматривается как единство целенаправленного слушания, кратких и ясных сигналов, согласования мнений, координации невербальных действий, урегулирования конфликта на основе правил и рефлексивной обратной связи. Предлагаются предигровые речевые опоры, информационно взаимозависимые задания, роли, алгоритм «пауза–согласование–продолжение» и итоговая рефлексия.

Ключевые слова: коммуникативное сотрудничество, подвижная игра, начальная школа, сигнал, активное слушание, урегулирование конфликта, рефлексия.

Abstract. The article analyses mechanisms for developing communicative cooperation among primary school pupils through active games. Communicative cooperation is viewed as an integration of purposeful listening, brief and clear signalling, agreement building, coordination of non-verbal actions, rule-based conflict regulation, and reflective feedback. Pre-game communication prompts, information-interdependent tasks, roles, a "pause–agree–continue" algorithm, and final reflection are proposed as methodological tools.

Keywords: communicative cooperation, active game, primary school, signal, active listening, conflict regulation, reflection.

KIRISH

Harakatli o'yinda natija ko'pincha o'quvchilarning qanchalik tez yugurishi yoki aniq harakat qilishidan tashqari, axborotni vaqtida yetkazishi va sherik harakatini tushunishiga bog'liq. Shu sababli o'yin kommunikativ hamkorlikni real sharoitda rivojlantiruvchi kuchli vositadir. Bola qisqa vaqt ichida tinglaydi, signal beradi, kelishadi, noverbal belgini anglaydi va xatodan keyin muloqotni tiklaydi.

Boshlang'ich sinfda o'quvchilar hissiyotga berilib gapni bo'lishi, umumiy hayqiriq bilan aniq ko'rsatmani almashtirishi yoki kelishmovchilikda ayblashga o'tishi mumkin. Kommunikativ ko'nikmalarni faqat odob qoidalari sifatida tushuntirish yetarli emas; ularni faoliyat vazifasiga aylantirish va o'yin davomida qayta aloqa bilan mustahkamlash zarur.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqotda sotsial-konstruktivistik yondashuv, kooperativ ta'lim va ijtimoiy-emotsional o'rganishga oid manbalar tahlil qilindi [1; 2; 3]. Kommunikativ hamkorlikning kuzatiladigan ko'rsatkichlari sifatida faol tinglash, vazifaviy nutq, savol berish, fikrni kelishtirish, noverbal muvofiqlashuv, nizoni qoidaga muvofiq hal qilish va refleksiv fikr bildirish ajratildi.

Pedagogik loyihalash orqali mazkur ko'rsatkichlarni o'yin qoidasi va rollariga kiritish usullari ishlab chiqildi. Tahlil birligi alohida so'z emas, o'yin natijasiga xizmat qiluvchi kommunikativ harakat sifatida belgilandi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Kommunikativ hamkorlikni rivojlantirishning birinchi vositasi — o'yin oldi nutqiy tayanchlar. O'qituvchi o'quvchilarga besh-olti umumiy iborani emas, ayni vazifa uchun zarur ikki-uch formulani beradi: "men tayyorman", "signalni takrorla", "qaysi yo'lni tanlaymiz?", "yordam kerakmi?", "xatoni tuzatib davom etamiz". Ushbu formulalar keyinchalik bolalarning tabiiy nutqiga singib boradi.

Ikkinchi vosita — axborotga asoslangan o'zaro bog'liqlik. Jamoaning har bir a'zosida vazifaning faqat bir qismi haqidagi ma'lumot bo'ladi. Masalan, bir o'quvchi yo'nalish rangini, ikkinchisi harakat ketma-ketligini, uchinchisi yakuniy nuqtani biladi. Guruh faqat axborotni aniq almashganda topshiriqni bajara oladi. Bu tuzilma gapirish bilan birga tinglashning ham natija uchun zarurligini ko'rsatadi.

Uchinchi vosita — kommunikativ rollar. "Koordinator" navbat va qarorni boshqaradi, "signalchi" umumiy belgilarni beradi, "tekshiruvchi" vazifa to'g'ri tushunilganini so'raydi, "murosachi" nizo paytida variantlarni taklif qiladi. Rollarning almashishi doim gapiradigan bolaga tinglashni, tortinchoq bolaga esa himoyalangan tashabbus maydonini beradi.

To'rtinchi vosita — noverbal muvofiqlashuv. O'yinlarda qo'l belgisi, ko'z bilan aloqa, tana yo'nalishi, masofa va ritm muhim. O'qituvchi noverbal signallarni ham aniq va xavfsiz qilishga o'rgatadi. Juftlikda bir xil ritmda yurish, to'p uzatishda ko'z bilan

tayyorlikni bildirish, guruh bo'lib shakl yaratish kabi topshiriqlar o'quvchilarning sherik holatini sezish qobiliyatini rivojlantiradi.

Beshinchi vosita — “pauza–kelishuv–davom” algoritmi. Nizo yuz berganda bolalar darhol ayblash yoki o'yinni tark etish o'rniga harakatni qisqa to'xtatadi, muammoni bitta jumlada aytadi, qoida yoki maqsadga mos variantni tanlaydi va o'yinni davom ettiradi. O'qituvchi dastlab algoritmni boshqaradi, keyin mas'uliyatni guruhga o'tkazadi.

Oltinchi vosita — qayta aloqa. “Yaxshi gaplashdinglar” kabi umumiy baho o'rniga konkret kommunikativ xatti-harakat qayd etiladi: “koordinator ikki taklifni eshitib, keyin qaror chiqardi”, “signal aniq bo'lmagani uchun harakatlar ajraldi”, “xatodan keyin ayblash o'rniga qoida eslatildi”. Konkret qayta aloqa bolaga qaysi harakatni takrorlash yoki o'zgartirishni ko'rsatadi.

Yettinchi vosita — refleksiya. O'yin yakunida “kim ko'p gapirdi?” emas, “qaysi axborot kerakli vaqtda yetib bordi?”, “tinglash qaysi vaziyatda natijani o'zgartirdi?”, “nizoni qanday jumla yumshatdi?” kabi savollar beriladi. Kooperativ ta'lim tengdoshlar munosabati va empatiyani yaxshilashi mumkinligi ilmiy tadqiqotlarda ko'rsatilgan [4; 5], biroq mazkur natija muloqotning aniq tuzilishi va o'qituvchining fasilitatorlik faoliyatiga bog'liq.

Kommunikativ hamkorlikning rivoji o'quvchilarning so'z boyligi bilan cheklanmaydi. U maqsadga mos, vaziyatni hisobga oladigan va sherikning harakatiga javob beradigan muloqotdir. Harakatli o'yin bu sifatni yuqori emotsional fon va vaqt cheklovi sharoitida mashq qildiradi; shu sababli ko'nikma barqaror bo'lishi uchun mashg'ulotlar tizimli va bosqichli tashkil etilishi lozim.

XULOSA

Harakatli o'yinlar kommunikativ hamkorlikni rivojlantirish uchun faol tinglash, aniq signal, fikrni kelishtirish, noverbal muvofiqlashuv, nizoni qoidaga tayangan holda tartibga solish va refleksiv qayta aloqani yagona vaziyatda birlashtiradi.

O'yin oldi nutqiy tayanchlar, axborotga bog'liq vazifalar, kommunikativ rollar, “pauza–kelishuv–davom” algoritmi va aniq refleksiya muntazam qo'llanganda o'quvchilarning muloqoti hayqiriq va tasodifiy reaksiyadan maqsadli hamkorlik vositasiga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. — 159 p.
2. Gillies R.M. Cooperative learning: review of research and practice // Australian Journal of Teacher Education. — 2016. — Vol. 41, No. 3. — P. 39–54. DOI: 10.14221/ajte.2016v41n3.3.

3. Durlak J.A., Weissberg R.P., Dymnicki A.B., Taylor R.D., Schellinger K.B. The impact of enhancing students' social and emotional learning: a meta-analysis of school-based universal interventions // *Child Development*. — 2011. — Vol. 82, No. 1. — P. 405–432. DOI: 10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x.
4. Van Ryzin M.J., Roseth C.J. Effects of cooperative learning on peer relations, empathy, and bullying in middle school // *Aggressive Behavior*. — 2019. — Vol. 45, No. 6. — P. 643–651. DOI: 10.1002/ab.21858.
5. Roseth C.J., Johnson D.W., Johnson R.T. Promoting early adolescents' achievement and peer relationships: the effects of cooperative, competitive, and individualistic goal structures // *Psychological Bulletin*. — 2008. — Vol. 134, No. 2. — P. 223–246. DOI: 10.1037/0033-2909.134.2.223.
6. Casey A., Goodyear V.A. Can cooperative learning achieve the four learning outcomes of physical education? A review of literature // *Quest*. — 2015. — Vol. 67, No. 1. — P. 56–72. DOI: 10.1080/00336297.2014.984733.
7. Bandura A. *Social Learning Theory*. — Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977. — 247 p.
8. Usmanxodjayev T.S., Isroilov Sh.X., Pulatov A.A., Pulatov Sh.A. *Milliy va harakatli o'yinlar*. — Toshkent: Iqtisod-moliya, 2015. — 268 b.